

БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИННОВАЦИЯ

ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИИ

EDUCATION AND INNOVATION

*Дюшекеева Айзада Кубанычбековна,
улук окутуучу,
И.К. Ахунбаев атындагы Кыргыз мамлекеттик медициналык академиясы,
Кыргыз Республикасы, Бишкек шаары,
e-mail: Aduishekeeva570@gmail.com*

**МЕДИЦИНАЛЫК АДИСТИКТЕРДИН СТУДЕНТТЕРИ ҮЧҮН ЛАТЫНЧА-
КЫРГЫЗЧА ОКУУ СӨЗДҮГҮН ТҮЗҮҮДӨ ЛЕКСИКОГРАФИЯЛЫК ИШТЕРДИ
УЮШТУРУУ**

*Дюшекеева Айзада Кубанычбековна,
старший преподаватель,
Кыргызская государственная медицинская академия имени И.К. Ахунбаева,
Кыргызская Республика, город Бишкек,
e-mail: Aduishekeeva570@gmail.com*

**ОРГАНИЗАЦИЯ ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКОЙ РАБОТЫ ПО СОСТАВЛЕНИЮ
ЛАТИНСКО-КЫРГЫЗСКОГО УЧЕБНОГО СЛОВАРЯ ДЛЯ СТУДЕНТОВ
МЕДИЦИНСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ**

*Diushekeeva Aizada Kubanychbekovna,
Senior Lecturer,
I.K. Akhunbaev Kyrgyz State Medical Academy,
Kyrgyz Republic, Bishkek city,
E-mail: Aduishekeeva570@gmail.com*

**ORGANIZATION OF LEXICOGRAPHIC WORK ON COMPILING A LATIN-KYRGYZ
EDUCATIONAL DICTIONARY FOR STUDENTS OF MEDICAL SPECIALTIES**

Аннотация: Макалада медициналык студенттердин тилдик, коммуникативдик жана кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандыруу процессинде сөздүктөрдүн ролу талданат.

Студенттердин лексикографиялык сабаттуулугун калыптандыруу заманбап студентти окутуудагы негизги аспектилеринин бири болуп саналат. Маалымат менен иштөө, издөөнү уюштуруу, сөздөрдү талдоо жана аларды коммуникативдик кырдаалда

колдонуу жөндөмү маалымдама адабияттарды, айрыкча латын тилинин сөздүктөрүн колдонуу процессинде калыптанат.

Аннотация: В статье рассматривается роль словарей в процессе формирования языковых, коммуникативных и профессиональных компетенций студентов-медиков.

Формирование лексикографической грамотности студентов является одним из основных аспектов обучения современного

студента. Умение работать с информацией, организовывать поиск, анализировать слова и использовать их в коммуникативной ситуации формируется в процессе использования справочной литературы, особенно словарей латинского языка.

Annotation: The article analyzes the dictionaries role in the process of formation medical students linguistic, communicative and professional competencies. The students' lexicographic literacy formation is one of the main aspects of teaching a modern student. The ability to work with information, organize a search, analyze words and use them in a communicative situation is formed in the process of using reference literature, especially dictionaries of the Latin language.

Түйүндүү сөздөр: латын тили, медициналык адистик, лексикография, окуу сөздүк, термин.

Ключевые слова: латинский язык, медицинская специальность, лексикография, учебный словарь, термин.

Key words: latin language, medical specialty, lexicography, educational dictionary, term.

Киришүү. Бүгүнкү күндө биздин өлкө үчүн коомдун жогорку квалификациялуу адистерге болгон муктаждыктарын канааттандыруу маселеси өзгөчө актуалдуу болуп калды. Бүткүл дүйнөдө болуп жаткан орчундуу өзгөрүүлөргө байланыштуу жана коомдун жаңы муктаждыктарынан улам, буга чейинки салттуу билим берүү программалары натыйжалуу эмес жана жетишсиз экендигин моюнга алуу керек. «Учурда өнүгүп жаткан мамлекеттердин тажрыйбасын талдоого ала турган болсок, өнүгүүнүн негизги критерийи анын билим берүү системасынын абалы экендигин көрүүгө болот. Акыркы кездеги маалыматтык-коммуникация жаатындагы абдан тез ишке ашып жаткан кескин өзгөрүүлөр мамлекеттин өнүгүүсүндө адам ресурсун биринчи орунга алып чыкты» [1, с. 26].

Азыркы коомдо тамыр жайып жаткан жаңы реалдуулуктун калыптанышы окутуучу менен студенттин өз ара иш алып баруу-

сунун эски моделин кайра карап чыгууга жана окуу-тарбия процессин уюштуруу системасын толугу менен өзгөртүүгө түрткү берип жатат десек да болот. Ал эми окутуунун натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн билим берүү системасын өзгөртүү максатында кандай чараларды көрүү керек? Бул маселени кароодо эки аспектини талкуулоого болот:

а) окутуучулар студенттердин таанып-билүү иш-аракеттерин алардын ишмердүүлүгүнүн өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен уюштурат, студенттер үчүн окуп жаткан предметтери боюнча негизги билимди өздөштүрүүсүнө жагымдуу шарттарды түзүү, чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн тарбиялоо жана өнүктүрүү үчүн бул каражаттарды жана окутуу ыкмаларын колдонушат;

б) студентке жогорку окуу жайынын билим берүү процессинин заманбап парадигмасында пассивдүү эмес, активдүү роль таандык. Мында мугалимдин ролун окутуучу-насаатчыдан, билимди жана тажрыйбаны студентке өткөрүп берүүчү, багыт берүүчү мугалим болуудан көрүүгө болот, бул заманбап билим берүүнүн негизги милдеттеринин бири болуп саналат.

Окуу процессинде ар бир окутуучу өз предмети боюнча терең теориялык билимге, ар кандай методикалык ыкмаларга ээ болгон мугалимдин алкагынан чыгып, ар кандай маселелерди чечүү үчүн кеңеш берүүнүн заманбап ыкмаларын билген квалификациялуу кеңешчи болуп калат. Ошол эле учурда студент окуу процессинин толук кандуу активдүү катышуучусу болуп, мугалимдин өнөктөшүнө айланат. Ал өзү максатты, көйгөйдү аныктайт, маалыматты талдайт, критерийлерди иштеп чыгат жана аны чечүүнүн мүмкүн болгон жолдорун издейт. Окутуучунун ролу кеңеш берүү ыкмалары аркылуу окуу процессине багыт берүү болуп саналат.

Жогоруда айтылгандардан окуу процесси таптакыр жаңы мүнөздө болуп, максаттары жана милдеттери да өзгөрө тургандыгын белгилей кетүү керек. Бул өз кезегинде жаңы методдорду жана ыкмаларды колдонууну талап кылат, алар көптөгөн

шарттарга: окутулуучу материалдын мазмунунун өзгөчөлүгүнө, студенттердин жеке өзгөчөлүктөрүнө, алардын окууга даярдыгына, окуу материалдарынын жеткиликтүүлүгүнө жараша болот.

Изилдөөнүн максаты. Медициналык адистиктеринин студенттери үчүн латын тилинин практикалык сабактарында лексикографиялык иш-чараларды уюштуруу латын тилиндеги медициналык терминологияны натыйжалуу өздөштүрүүгө багытталган шарттарды түзүүнү жана ыкмаларды колдонууну камтыйт. Бул иш-аракет студенттердин кесиптик ишинде латын терминдерин түшүнүү, жаттоо жана кесиптик ишмердигинде колдонуу үчүн зарыл болгон лексикалык көндүмдөрдү өнүктүрүүгө багытталган.

Изилдөөнүн методу. Методикалык жана психологиялык-педагогикалык адабияттарга анализ жүргүзүү, талдоо жана салыштыруу.

Негизги мазмуну. Медицина тармагында болочок адистерди даярдоодо чоң мааниге ээ болгон дисциплиналардын бири латын тили экендиги талашсыз. Студенттер медицина илиминин алгачкы кадамдарынан баштап эле латын тилиндеги өзгөчө түшүнүктөргө туш болушат. Булар, биринчиден, органдардын жана дене мүчөлөрүнүн аталыштары, химиялык кошулмалар жана дарылар, оорулар жана аларды дарылоо ыкмалары ж.б. Ал эми латын тили бүгүнкү күнгө чейин эң байыркы маданияттардын биринин тили катары гана эмес, медицина адисинин практикалык ишмердүүлүгүндө зарыл болгон тил катары изилдөөдө ага өзгөчө маани берилет.

Латын тилин окуу предмети катары окутуу бир катар өзгөчөлүктөргө ээ экенин баса белгилей кетүү керек, анткени латын тили «өлүү» же «жансыз» тил болгондуктан бул тилди окутуунун методикасы белгилүү бир системаны, структураны, окутууда жана студенттерге материалды берүүдө туура ыкманы талап кылат. Окутуунун негизги максаты – студенттердин келечектеги кесиптик ишмердүүлүгү үчүн зарыл болгон терминдерди өздөштүрүү көндүмүн калыптандыруу. Максатты ишке ашыруу бир катар

милдеттерди камтыйт, мисалы, студенттердин сөз байлыгын мындан ары өнүктүрүү жана кеңейтүү боюнча иштер.

Заманбап медициналык терминология эң татаал системалардын бири болуп саналат, анткени ал болжол менен 500 миңден ашык медициналык терминдерди камтыйт. Ал эми бул терминдердин баарын өздөштүрүү мүмкүн эмес. Ошондуктан, бул учурда медициналык терминдерди түзүү эрежелерине ылайык билимди системалаштыруу зарыл, бул багыттоого жана түшүнүүгө жардам берет [2, 108-б.].

Буга байланыштуу ар кандай медициналык профилдеги жана багыттагы болочок адистердин лексикографиялык сабаттуулугун жана маданиятын өнүктүрүү маселеси өзгөчө курч турат. Лексикографиялык маданият деп ар кандай сөздүктөр менен иштөөнүн калыптанган көндүмдөрүн, когнитивдик муктаждыкты эске алуу менен керектүү лексикографиялык булакты тандап алууну, лексикалык макалаларды талдоону жана алардан сөз жөнүндө керектүү маалыматты алууну түшүнөбүз.

Лексикография деген эмне, ал тил илиминин башка тармактарынан эмнеси менен айырмаланат? Белгилүү окумуштуулардын пикирин келтирели:

- «Лексикография – англ. lexicography, фр. lexicographie, исп. lexicografía. 1. Сөздүктөрдү түзүү илими. 2. Берилген тилдин лексикасынын сүрөттөлүшү катары сөздүктөрдү түзүү. 3. Белгилүү бир тилге же билим тармагына тиешелүү сөздүктөрдүн жыйындысы» [3, 215-б.].

- «Лексикография (грек тилинен Lexitos – «сөздүк», «сөзгө байланыштуу» жана ph – «жазуу, жазып жатам») – тил илиминин сөздүк түзүү теориясы жана практикасы менен алектенген тармагы» [4, 209-б.].

- «Лексикография – сөздүктөрдү (scientia lexicographica) түзүү, изилдөө жана колдонуу жөнүндөгү илим» [5, 8-б.].

Демек, лексикография – бул бир жагынан синтетикалык илим, анын милдети – берилген тилдеги сөздөрдү сүрөттөө жана ар кандай максаттар үчүн сөздүктөрдү түзүү, экинчи жагынан, маданий, тарбиялык, тары-

хий мааниси чоң илим, анткени сөздүктөр универсалдуу репозиторий жана билимдин ар кандай чөйрөлөрүндө талап кылынган маалыматтын булагы.

Практикалык сабактарда окуу сөздүгүн түзүүдө жана колдонууда лексикографиялык иш-чараларды уюштуруунун негизги элементтерине төмөнкүлөр кирет:

1. Лексикалык материалды тандоо жана системалаштыруу: медициналык адабиятта эң көп кездешкен жана кесиптик практикада пайдалуу боло турган сөздөрдү жана сөз айкаштарын тандап алуу, тематикалык актуалдуулугун, колдонуу жыштыгын жана окуу процессине интеграцияланышын эске алуу маанилүү.

2. Лексикалык бирдик менен методикалык иш жүргүзүү. Лексикалык материалды бекемдөө үчүн атайын көнүгүүлөр иштелип чыгат, мисалы:

- латын терминдерин студенттердин эне тилине жана эне тилинен латын тилине которуу;

- студенттерге латын сөздөрүнүн түзүлүшүн түшүнүүгө жардам берүүчү сөз жасоо көнүгүүлөрү;

- студенттер медициналык тексттерде терминдердин колдонулушун көрө алышы үчүн ушул терминдер колдонулган контексттер менен иштөө.

3. Интерактивдүү методдор: сабакка ар кандай интерактивдүү ыкмаларды киргизүү, мисалы, топтук талкуулар, терминдер менен

оюндар, санарип сөздүктөрдү жана өз алдынча лексиканы үйрөнүү үчүн онлайн платформаларды колдонуу.

4. Кесиптик ишмердүүлүк менен интеграциялоо: лексикографиялык иш-чаралар студенттердин кесиптик дисциплиналары менен тыгыз байланышта болушу керек, бул студенттерге изилденип жаткан материалдын практикалык колдонулушун көрүүгө жардам берет. Мисалы, көнүгүүлөр латын терминологиясын колдонуу менен клиникалык иштерди талдоону камтышы мүмкүн.

5. Өздөштүрүү боюнча мониторинг жана баалоо: терминдердин өздөштүрүлүшүн, анын ичинде лексика диктанттарын, лексика боюнча билимин текшерүүнү, практикалык тапшырмаларда терминдерди колдонууну үзгүлтүксүз көзөмөлдөө жана баалоо жүргүзүү зарыл.

6. Лексикографиялык ресурстарды колдонуу: окуу процессинде сөздүктөрдү жана башка лексикографиялык ресурстарды колдонуу студенттерге сөздөрдүн маанисин өз алдынча таап, билимин тереңдетүүгө шарт түзөт.

Окуу сөздүктү түзүү жалпы же адистештирилген сөздүк түзүү милдеттеринен айырмаланып турган өзүнүн өзгөчөлүктөрүнө ээ. Окуу сөздүгү билим берүү процессин колдоого багытталган, ошондуктан өзгөчө мамилени талап кылат. Бул жерде аны түзүү учурунда чечилиши керек болгон негизги милдеттер:

1.	Окутуунун максаттарын жана милдеттерин аныктоо	Окуу сөздүгү билим берүү программасы менен тыгыз байланышта болуп, окуу максаттарын колдоп, конкреттүү көндүмдөрдү калыптандырууга багытталышы керек (мисалы, лексиканы кеңейтүү, терминологияны түшүнүү, которуу көндүмдөрүн өнүктүрүү ж.б.).
2.	Лексикалык материалды тандоо жана системалаштыруу:	Лексемалар алардын жыштыгын жана окуу процессине тиешелүүлүгүн эске алуу менен тандалат. Студенттердин окуу китептеринде, көнүгүүлөрдө жана экзамендерде кездеше турган сөздөрдү сөздүккө киргизүү маанилүү. Системалаштыруу тема, кыйынчылык деңгээли же колдонуу жыштыгы боюнча жүргүзүлүшү мүмкүн.
3.	Билим берүү максаттарына басым жасоо менен сөздүк макаласын иштеп чыгуу:	Ар бир сөздүк макаласында так, кыска аныктама, сүйлөмдө колдонуу мисалдары, мүмкүн болгон синонимдер, антоним жана сөз түзүүчү элементтер,

		котормо жана айтылышы болушу керек.
4.	Интерактивдүү компоненттерди иштеп чыгуу (электрондук сөздүктөр үчүн):	Электрондук окуу сөздүгүн түзүүдө көнүгүүлөр, тесттер, айтылышын угуу жөндөмү, визуалдык сигналдар ж.б.у.с. интерактивдүү элементтерди киргизүү маанилүү.
5.	Колдонуунун жана навигациянын жеңилдигин камсыз кылуу:	Окуу сөздүгү колдонууга оңой болушу керек. Студенттер өздөрүнө керектүү сөздөрдү жана маалыматты оңой табышы керек, андыктан колдонуучуга ыңгайлуу интерфейсти, логикалык түзүлүштү жана навигацияны эске алуу маанилүү.
6.	Үзгүлтүксүз жаңыртуу	Окуу сөздүгү, айрыкча, тез өнүгүп жаткан билим чөйрөлөрү жөнүндө сөз болгондо, актуалдуу болушу керек. Аны дайыма жаңырттып туруу, жаңы сөздөрдү жана сөз айкаштарын кошуу мүмкүнчүлүгүн караштыруу маанилүү.

Тестирлөөнүн, анкеталардын жана интервьюнун жыйынтыгы боюнча латын тили сабагы боюнча сааттарды кыскартуу билим берүүнүн сапатына олуттуу таасирин тийгизип, натыйжада студенттердин медициналык терминологияны өздөштүрүүлөрү төмөндөп кеткени көрүнүп турат. Латын тили курсу үч бөлүмгө бөлүнөт: анатомиялык терминологияда 14 сабак, клиникалык терминология жана фармацевтикалык терминологияда – ар бири 7 сабак, студенттер ушул үч бөлүм боюнча жалпы 900 лексикалык бирдикти ушул убакыт аралыгында өздөштүрүшү керек.

Жогоруда айтылгандардын негизинде төмөнкүлөрдү сунуштоого болот:

- латын тили боюнча практикалык сааттарды көбөйтүү мүмкүнчүлүгүн караштыруу;

- ар жылы «Терминология адистери» предметтик олимпиадасын өткөрүү;

- латын медициналык терминологиясын жана грамматикалык структураларын натыйжалуу жаттоо үчүн ар кандай жаттоо механизмдерин айкалыштыруу керек. Тынымсыз жаттоо жана натыйжада чарчап калбаш үчүн, студенттер жаттоо убактысын кыскартууга гана эмес, каймана жана чыгармачыл ой жүгүртүүнү өнүктүрүүгө, маданий жана лингвистикалык горизонтторду кеңейтүүгө жардам бере турган ассоциация ыкмасына жана издөө ыкмасына көбүрөөк кайрылышы керек [6, 245-б.].

Корутунду. «Терминологиялык лексикографиянын көп сандаган маселелеринин

арасында сөздүк түзүү ыкмаларын, принциптерин жана конкреттүү технологияларын иштеп чыгуу маанилүү роль ойнойт. Медицина тармагындагы эл аралык байланыштарды кеңейтүү, дарыгерлердин кесиптик тил алмашуу чөйрөсү, медициналык маалымат алмашууну активдештирүү жана медициналык адабияттардын тынымсыз агымы медициналык латынча-кыргызча окуу сөздүгүн даярдоо милдетин койду» [7, с. 12].

Демек, «Латын тили» дисциплинасын окутуунун алкагында лексикографиялык иштерди уюштуруу боюнча топтолгон тажрыйба медициналык адистиктеринин студенттерине лексикография зарыл экендигин көрсөтүп турат. Иштин бул түрү чоң практикалык мааниге ээ, аны өркүндөтүп, келечекте студенттерди ЖОЖдо даярдоонун ар кандай адистиктери жана багыттары боюнча сөздүктөрдүн сериясына киргизүүгө, аларды электрондук версиясы түрүндө маалымат базасына жайгаштырууга болот; университеттин маалымат ресурстары, үзгүлтүксүз жаңыланып, окуу процессинде активдүү колдонулат.

Адабияттар:

1. Токтомаматов А.Д. Кыргыз Республикасынын мектепке чейинки жана мектептеги билим берүүсүндөгү өзгөрүүлөр // Известия Кыргызской академии образования. – Бишкек, 2018. – №1 (44). – С. 25-30.

2. Алексеева С.Н., Антипина У.Д., Дмитриева О.Н., Иванова Анализ О.Н. Усвоения латинского языка и основ медицинской терминологии при изучении темы «Воспаление» на курсе патофизиологии // Мир науки, культуры, образования. – 2022. – № 5 (96) – С. 107-110.
3. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – Изд-е 4-е, стереотип. – Москва: КомКнига, 2007. – 576 с.
4. Русский язык. Энциклопедия / – Под ред. Ю.Н. Караулова. – М., Большая Российская энциклопедия, 1997. – 703 с.
5. Дубичинский В.В. Лексикография русского языка: учеб. пособие. – М.: Наука: Флинта, 2008. – 432 с.
6. Суховой И. Способы запоминания терминологии в процессе изучения латинского языка в медицинском вузе. Евразийское научное объединение. – Симферополь, 2019. – С. 244-246.
7. Дюшекеева А.К. Медициналык адистиктер үчүн латынча-кыргызча окуу сөздүк-минимумун түзүүнүн принциптери // Известия Кыргызской академии образования. – Бишкек, 2023. – №2 (60). – С. 11-15.

Рецензиялаган:
Токтомаматов А.Д.,
педагогика илимдеринин кандидаты